

על עיתונות נשים בחברה הערבית בישראל

ד"ר מוסטפא כבהא

שאים שנחשבו עד כה לרגילים, ויש בה מידה רבה של חשיפה, ולעתים גם חשיפה לתיאבון. מגמה פחות נועזת ניתן למצוא במוסף השבועי "מידרמא" של העיתון "פנורמה".

עיתונים אלה לא התאימו, כמובן, לטעמן ולשאיפותיהן של נשים מן המגזר המסורתי-שמרני (שהן, כך ניתן להניח, חלק גדול ומשמעותי מקהל הקוראים של עיתוני הנשים). מכאן נבע הצורך להוציא עיתון נשים בעל אוריינטציה מסורית-שמרנית (דבר מעניין ומרתק כשלעצמו). עיתון כזה הופיע בראשיתו של עשור זה באום אל-פחם. הוא נקרא "אשראקה" והוא מופיע אחת לחודש. כצפוי אין בעיתון זה מן החשיפה היחסית המאפיינת את שני הירחונים הנצדדים, אבל הוא אינו מפגר אחריהם בפורמט הצבעוני השרי בה את העין. מפתיע לגלות שגם ב"אשראקה" יש עיסוק בנושאים חברתיים טעונים.

במידה מסוימת לטטטוש הקו הירוק (לפחות בהיבטיו התרבותיים והחברתיים). הוא יצר קשר מחודש עם החלק השני של העם הפלסטיני ועם המרחב הערבי כולו. הוא הדגיש את הזהות הלאומית הפלסטינית ואת הזהות הלאומית הכלל ערבית, כאשר התייחס בהרחבה אל המנהגים ואל הסמלים הערביים והפלסטיניים. לצד זאת הדגיש העיתון גם את התרבות המערבית המודרנית. אך גם עיתון זה לא האריך ימים והוא הפסיק להופיע לאחר שנים מעטות.

בסוף שנות התשעים החל עידן חדש בעיתונות הנשים בשפה הערבית בישראל. הופיע העיתון "ליילכ", מטעם השבועון "אסינארה", ומיד אחריו הופיע העיתון "ליידי" מטעם השבועון "כל אל-ערב". שני עיתונים אלה, אשר מופיעים עים בנצרת כירחונים, מודפסים בפורמט צבעוני סטנדרטי ויש בהם מידה רבה של נועזות ושבירת מוסכמות. הם נוגעים בנושאים אשר במשך שנים רבות נחשבו פרות קדושות ואסורות במגע. מגמה זו, הבולטת בעיקר ב"ליילכ", היא ללא ספק בגדר פריצת דרך. יש בה ניסיון רציני לגבש דעת קהל אוהדת כלפי המודרניזציה, והיא מעודדת הצבת קריטריונים חדשים בנוגע לדמותה ולאופי התנהגותה של האישה הערבית.

גישה זו יוצרת מיזוג מדהים בין הדגם הישראלי של עיתון נות הנשים ("לאשה" או "את") ובין דגם שבא מן המרחב הערבי (בעיקר מלבנון). עיתונות זו לא מהססת לעסוק בנושאים

במחצית השנייה של שנות החמישים החלו להופיע בעיתונות הערבית בישראל מדורים שהתמחו בענייני נשים ומשפחה. ראשונים לעשות זאת היו העיתונים שפורסמו על ידי המוסד והמפלגות הציוניות (אל"ים, אל-מרסאד ועיתון נים אחרים). אחר כך החלו לפרסם מדורים מסוג זה גם העיתונים הקומוניסטיים (אל-איתחאד, אל-ג'יד). הכותבות והעורכות של מדורי הנשים היו אז בעיקר עיתונאיות יהודיות ממוצא מזרחי (עיראקי בעיקר). נזכיר לדוגמה את ספרנס כהן ונוזתה דרוויש.

בשנת 1964 הופיע העיתון הראשון שהוקדש כולו לענייני נשים. היה זה העיתון "כלמת אל-מראה", דברי האישה, אשר הופיע מטעם ההסתדרות. העורכת הייתה הסופרת והעיתונאית סועאד קרמאן.

הירחון הופיע כעשר שנים, ועסק בהכוונה, בהטפה ובהדרכה. הוא לא חרג מן הטון המסורתי, אשר ביקש להעביר אינפורמציה ומסרים בלי לפגוע במוסכמות חברתיות. אחרי שפסקה הופעתו, ב-1974, נחשפו קהלי הקוראים של העיתונות הנשית לפרסומים שהגיעו מן המרחב הערבי (בעיקר מצרים ולבנון) דרך השטחים הפלסטיניים בגדה המערבית וברצועת עזה. בשנות השמונים נעשה ניסיון לחקות את הדגם של העיתונות הערבית שהגיעה מעבר לגבול. בשטחי הרשות הפלסטינית החל להופיע העיתון "עביר", אשר הודפס בצבע ובפורמט מרהיב. עיתון זה תרם

ה"ליילכית" - הערבית החדשה

יארא משעור, עורכת העיתון "ליילכ", מספרת על עיתונה

את חובתה שלה, בשלב מסוים, לקחת את ענייניה לידיה, להיאבק בכוח ובשכל. עצם הוצאתו של "ליילכ" היה המפתח למנעול הראשון. התפתחותו עד לרעיון ה"ליילכית" (האישה שמאמינה בעקרוןות "ליילכ") סיפקה לה את המפתח למנעול השני. איש לא יוכל עוד לעמוד בדרכה.

מי היא ה"ליילכית"?

רק לפני חודשים, בגיליון מס' 46, בתחילת השנה החמישית של "ליילכ" (הירחון החל לצאת לאור במאוס 2000), חשפתי את הקונספט שלי. רק לאחר ששוכנעתי שהלכנו בדרך הנכונה ניסחתי את האני מאמין שלי ביחס לאישה הערבית. זה היה במאמר המערכת הראשון שלי, תחת הכותרת "המהפכה הליילכית".

להלן טעמים מן המאמר: "כבדי את החברה, אך אל לך להיכנע לה ללא צדק וללא הצדקה..."

"אל תחיי בשולי החיים והחברה... היי אסרטיבית ושותפה... היי עצמאית כלכלית..."

"אל תתביישי בעצמך או בנשיות שלך ואל תפחדי להתערב מת עם החברה..."

"הליילכית" תהיה אישה חדשה הפתוחה להזדמנויות חדשות... אישה שתגשים את עצמה... בעלת מודעות ובעלת יכולת להשיג את זכויותיה ולתבוע את מעמדה..."

"זה מתחיל בלהכיר את עצמך, לאהוב את עצמך, לקבל את עצמך, לכבד את עצמך, להיות אדונית לעצמך... נולדנו חופשיות ושוות, ולא ניתן לאיש לגזול את חירותנו ואת השוויון שלנו או להגביל את זכויותנו הטבעיות..."

"עליך לתמוך באחיותייך ולתמוך בזכויותיהם של כל חלקי החברה... במיוחד המיעוטים. את, שגזלו את זכויותייך, דעי כיצד לתמוך באלה שזכויותיהם נשללו..."

"הגדירי את עקרונותייך ופעלי ליישומם. בדקי את העקרונות של החברה, אל תקבלי אותם כמובנים מאליהם..."

הכותבת היא המייסדת והעורכת הראשית של הירחון "ליילכ".

כירחון לנשים ולצעירות. הייתה החלטה אחרת, קשה יותר: שאלנו את עצמנו אם להוציא ירחון שישקף נאמנה את המציאות, או כזה שישקף את החלומות ואת השאיפות של הקוראות. האם לכתוב על מה שיש לנשים או על מה שחסר להן, מה שהן משתוקקות לו? האם להביא בפניהן את אשר נהגו ממנו אחיותיהן בעולם המערבי, ואף במדינות ערביות מסוימות?

החלטנו להביא גם מזה וגם מזה, אבל להתמקד באופציה השנייה. סברנו כי טוב יותר יהיה לגעת בסוגיות האמיתיות באמצעות עולם אחר - של חלומות, של מציאות שונה משלהן. כאן ידענו שאנחנו מסתכנים.

החשש התבדה. כבר מן הגיליונות הראשונים זכה "ליילכ" להתעניינות ולכיסוי עיתונאי חסר תקדים - מקומי, בין-ערבי ובינלאומי. השם האנושי והמודרני "ליילכ" (בערבית: הצבע לילך, וכן האהבה הראשונה) דיבר אל הקוראים, וכך גם העיני צוב החדשני, השערים הנועזים, הנושאים שהיו בגדר טאבו. פרסמנו תחקירים וראיונות בנושאי מין וזכויות האישה לצד נושאים היפר-מודרניים (תזונה, בריאות, מבחני אישיות וכו'). פתחנו צוהר אל עולם האמנות והעיתונות הבין-ערבי. כל אלה משכו את הנשים ואת הצעירות, וכן את המין האחר. חיש מהר נהפך "ליילכ" לירחון המשפחה כולה. הירחון, כאמור, מתמקד בפמיניזם. פמיניזם "לא מאיים", לכאורה. איננו מסיי רים את כל מיני הטאבו ואיננו פותחים את כל התיקים הסגורים, אבל פותחים כמה תיקים בהירות, ומציגים חלומות ושאיפות. עצם הטיפול בחלומות הופך אותם ללגיטימיים. פמיניזם כזה מדבר אל לבם של הצעירים בפרט ואל הגברים בכלל.

דלת ושלושה מנעולים

הצעירה הערבית חיה, לדעתי, בתוך בית עתיק, מיושן ומרזנח. הדלת בבית סגורה ונעולה בשלושה מנעולים. זה עולם בלתי נסבל. אני מדמינת אותה יושבת בתוכו בעל כורחה, והעולם היא שואפת לחיות בו נמצא ממש מעבר לדלת. המנעול הראשון מסמל את חייה בשולי האירועים. המנעול השני מסמל את הבדידות - אין מי שמסייע לה לפרוץ את הסגר הזה, לצאת מן הקונכייה שלה. המנעול השלישי מסמל

המונח "עיתונות נשים" עלול להטות עות כאשר מדובר בעולם הערבי, ולו משום שמגזר נשים ברוב ארצות ערב אינו די חופשי ואינו די אמיץ כדי לנגוע נגיעה של ממש בסוגיות נשיות אמיתיות. העיתונות בעולם הערבי נוטה להתעלם מנושאים כמו מין, אלימות מינית ופמיניזם. כמעט כל נושא הקשור לחייה של האישה הערבית כאישה הוא בגדר טאבו. את החלל הזה בא "ליילכ" למלא.

במהלך שבע שנות לימודי בארה"ב ובלונדון, עקבתי איך השבועון "אסינארה" גדל. בעיקר הלכו והתרבו המוספים לנשים, לילדים ולמשפחה, והוקדשה תשומת לב לידיעות ולשאלות הקשורות בהם. טופלו גם נושאי הטאבו הקשורים אליהם, בעיקר אלימות, ניצול מיני, גילוי עריות ועוד.

לאחר שחזרתי החלטתי להצטרף לעסקי המשפחה בתחום העיתונות, והיה ברור לי שאני עומדת להוציא לאור עיתון לנשים ולצעירות, פשוט משום שהן רעבות לעיתון משלהן, שיתמקד במישרין ובאומץ בנושאים החשובים להן והמעניינים אותן.

כך נולד "ליילכ" כעיתון נשים ערבי ראשון במדינה. הרעיון המוביל היה שהאישה הערבית, למרות מעמדה השולי בחברה, תעמוד במוקד ההתעניינות של העיתון, כבת וכאחות, כרעיה וכאם. לקחנו בחשבון שהאישה זוכה למעשה לתמיכה ולהבנה בעיקר מצד הילדים והנוער, שאף הם לא בדיוק מרגישים טוב בחברה (לפני שייחפכו גם הם עצמם לגברים מפלים, יש לציין).

הקונספט הזה הביא לכך שגם הצעירים הפכו לקהל יעד ולקוראים. אגב, סקרי תקשורת הראו שנשים מגדירות את "ליילכ" כעיתון נשים, וכמעט באותה מידה ציינו צעירים וגברים, שהוא ירחון שלהם.

מי את? מי אתה?!

כיוון שהכרנו את הלכי הרוח בחברה הערבית בישראל, לא הרגשנו שאנחנו מסתכנים כשהחלטנו להוציא את "ליילכ"